

Др Драгица Живојиновић*

Примљено: 21.12.2015.

УДК: 347.65/.67

Изворни научни чланак

ПОЗИТИВНА НАСЛЕДНИЧКА ИЗЈАВА У СИСТЕМУ СТИЦАЊА НАСЛЕЂА *IPSO IURE***

Будући да према систему стицања наслеђа *ipso iure* заоставиштина прелази на оставиоочеве наследнике у моменту његове смрти, снагом самог закона, предмет ауторовог интересовања у овом раду је изражење одговора на питање да ли је позитивна наследничка изјава овде уопште потребна, а ако јесте, у чему се оледа њен значај. Ову проблематику аутор углавном разматра из угла решења садржаних у домаћем и немачком праву, узимајући у обзир и ставове правне теорије. Улогу и вредност изјаве о прихватању наследства аутор открива расправљањем о следећим питањима: шта се подразумева под овом изјавом и какво је њено дејство, која лица су овлашћена на њено давање, на који начин се она може испољити и које су њене карактеристике. Аутор налази да упркос њеном суисидијарном и декларативном дејству, њен наследноправни значај није занемарљив – давањем позитивне наследничке изјаве, а с обзиром на њену неопозивост, открива се правна неизвесност по питању да ли ће наследник задржати стечено наследничко својство. Аутор ипак закључује, да је утврђеним начином давања изјаве о прихватању наследства – изричито и прећутно, па и самим ћутањем, као и њеним карактеристикама (неопозивост, пошуност, безусловност и неороченост), усостављен ефикасан и целивит систем следовања наследника у оставиоочеве правне односе који не оставља простора недоумицама и којим се даје значајан допринос правној сигурности.

Кључне речи: позитивна наследничка изјава, систем стицања наслеђа *ipso iure*, одрицање од наслеђа, правни положај наследника, универзална сукцесија

* Ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу,
dzivojinovic@jura.kg.ac.rs

** Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: "Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније", који се финансира из средстава Факултета.

І УВОД

У већини савремених европских права (немачком, швајцарском итд.), па и у праву Србије, прихваћен је систем стицања наслеђа *ipso iure*, у моменту оставиоачеве смрти.¹ Окосницу овог система чини принцип према коме заоставштина, као скуп наслеђивању подобних права, правних стања, правних моћи и обавеза² које су припадале оставиоцу у тренутку смрти, у том истом тренутку прелази на његове наследнике, по сили закона. Стицање заоставштине од стране наследника одвија се истовремено са отварањем наслеђа. За прелазак заоставштине на наследнике није потребно њихово знање за смрт оставиоца, њихова сагласност за стицање наследничког својства, нити било какво посредовање суда, па ни његова одлука. Завешталац у завештању или у било ком правном послу *inter vivos* или *mortis causa*, не може наредити нити се сагласити са другим временом преласка заоставштине на наследнике, нити то могу учинити санаследници својим споразумом. Одредбе закона којим се уређује ово питање императивног су карактера.

Поступање у складу са принципом стицања наслеђа *ipso iure* не значи, међутим, никакву присилу, ни обавезу, да се наследство стечено на овај начин задржи – њиме се не дерогира примена другог принципа на коме почива наслеђивање у савременим правима, принципа добровољности у наслеђивању.³ У законодавствима која прихватају овај начин преласка заоставштине на

¹ Видети чл. 212 ст. 1 Закона о наслеђивању, "Службени гласник РС" бр. 46/95, 101/2003 - одлука УСРС и 6/2015.

² У домаћој правној теорији не постоји јединствен став по питању да ли оставиоачеве обавезе улазе у састав заоставштине или не. Према једном мишљењу, и обавезе чине заоставштину умрлог лица. О томе видети: Благојевић Б., *Наследно право у Југославији, право република и покрајина*, Београд 1983, стр. 20-23; Gavella N., *Pravni položaj naslednika*, Zagreb-Ѕаковец 1983, str. 61-64; Стојановић Н., *Наследно право*, Ниш 2011, стр. 45-46. Према другом мишљењу, које се наслања на модерно немачко схватање, обавезе не чине део имовине, већ представљају терет за које физичко лице одговара имовином, па према томе, оставиоачеве обавезе које се нису угасиле смрћу оставиоца не треба сматрати делом заоставштине, већ *иперешом* који наследници стичу заједно са заоставштином и за које одговарају у складу са законом. Видети: Марковић С., *Наследно право*, Београд 1981, стр. 50-51; Антић О., Балиновац З., *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд 1996, стр. 78-79.

³ Од овог правила ипак постоји један изузетак и односи се на државу као законског наследника. Наиме, када се на наслеђе позива држава као последњи законски наследник, она нема право на одрицање од наслеђа. Видети чл. 21 ст. 2 Закона о наслеђивању, параграф 1942 ст. 2 Немачког грађанског законика. Немачки грађански законик доступан је на адреси: www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb, приступ 19.11.2015.

наследнике, сваком потенцијалном наследнику правни поредак оставља могућност да се у одређеном року одрекне стеченог наслеђа, односно да негативну наследничку изјаву.⁴ Таква изјава има ретроактивно дејство, па се сматра да наследник никада није ни био наследник, односно да у његовом случају није важила законска претпоставка о стицању наслеђа *ipso iure*. Отуда се с пуним оправдањем у правној теорији истиче да се овај начин преласка заоставштине на наследнике може означити као ”систем непосредног стицања наслеђа са могућношћу давања негативне наследничке изјаве”.⁵ Негативна наследничка изјава, међутим, не може да спречи наслеђивање (принцип обавезне универзалне сукцесије), већ има за циљ да се стицање заоставштине, односно њеног аликвотног дела, препусти неком другом лицу.

Ако негативна наследничка изјава има овакво дејство, питање на које у овом раду желимо да дамо одговор је, каква је улога и значај позитивне наследничке изјаве у систему стицања наслеђа *ipso iure*, с обзиром да она није неопходна претпоставка за долажење у правни положај наследника, какве су њене карактеристике и на који начин се она може испољити.

II ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ПОЗИТИВНЕ НАСЛЕДНИЧКЕ ИЗЈАВЕ

Позитивна наследничка изјава, односно изјава о прихватању наслеђа, је једностранни правни акт – правна радња усмерена на коначан настанак наследноправног односа. Она подразумева изричито или прећутно презентирану вољу наследника којом он изражава своје хтење да заоставштину, односно њен аликвотни део, стечен снагом самог закона у моменту оставиочеве смрти, задржи. Како се њеним давањем потврђује стање које је настало у часу делације, она има *декларативно* дејство. Овим је значај позитивне наследничке изјаве дијаметрално супротан оном који она има у законодавствима која прихватају систем стицања заоставштине уручењем од стране суда (случај аустријског права)⁶ или какав је

⁴ Видети чл. 212 ст. 2 Закона о наслеђивању; параграф 1942 ст. 1 Немачког грађанског законика.

⁵ Kipp T., Coing H., *Erbrecht – ein Lehrbuch*, Tübingen, 1990, str. 479, Ђурђевић Д., *Институције наследној права*, Београд, 2010, стр. 319.

⁶ Живојиновић Д., *Стицање наслеђа у европско-континенталним правима*. У: Бејатовић С., (ур). Правни систем Србије и стандарди Европске уније и Савета Европе. Књ. 3. Крагујевац: Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке, 2008, стр. 233-243.

постојао у римском праву код стицања наслеђа од стране лица која су потпадала под категорију *ehtranei heredes*,⁷ где она има конститутивно дејство. У овим системима, без давања позитивне наследничке изјаве, не може се стећи својство наследника.

Такође, како се изјавом о прихватању наследства наследник саглашава са стањем насталим по сили закона, у тренутку смрти оставиоца, у систему стицања наслеђа *ipso iure* позитивна наследничка изјава има *суисидијарни* значај. Та њена супсидијарност произилази из околности што наследник стиче својство универзалног сукцесора непосредно на основу закона, без давања изјаве да наследство прихвата. Да би дошло до преласка заоставштине на наследнике од стране потенцијалних наследника није потребно предузимање икакве активне радње којим би он испољио саглашавање са стеченим наследничким својством. Ако таква радња и буде предузета, њени ефекти су идентични оном насталим снагом закона, што говори да она није нужна. Чак и уколико се ова лица потпуно пасивно држе, односно нити се прихватају наследства нити га се одричу, суд ће потенцијалне наследнике огласити наследницима, уколико у њиховом случају постоји пуноважни правни основ позивања на наслеђе, а њихово наследничко својство произилази из података којима суд располаже. Презумпција да се наследник прихвата наслеђа представља централну компоненту овог система.

Мада се, као што се може видети, дејство позитивне наследничке изјаве састоји у констатовању већ насталих наследноправних односа изведених непосредно на основу закона, њен наследноправни значај није занемарљив.⁸ Он се огледа у томе што она потенцијалног наследника претвара у коначног.⁹ Наиме, како се од момента настанка субјективног наследног права, права да се стекне

⁷ У римском праву се по питању стицања заоставштине правила разлика између две категорије наследника: нужних и осталих. Нужним наследницима (*necessarii heredes*) сматрана су лица која се налазе под непосредном влашћу породичног старешине и која спадају у категорију ”сопствених наследника” (*sui heredes*). Они су имали обваезу да прихвате заоставштину јер им је то налагао императив породице и култ предака. *Sui heredes* су стицали наслеђе на основу закона, без обзира на своју вољу и знање, у моменту оставиоачеве смрти. Остали наследници који нису били подчињени влашћу породичног старешине (*ehtranei heredes*), имали су право да прихвате или одбију заоставштину. Припадници ове категорије су стицали наслеђе давањем позитивне наследничке изјаве, било у облику свечаног акта (*cretio*) или конклюдентним радњама (*pro heredere gestio*), чије је дејство било конститутивно. Више о овоме видети, Verdiš M., *Osnove imovinskog prava*, Zagreb 1971, str. 361; Egersdorf A., *O pandektima*, knjiga treća, Zagreb 1917, str. 198; Станојевић О., *Римско право*, Београд 1994, стр. 223.

⁸ Митић М., *Наследничка изјава*, Правна мисао 1969, бр. 9-10, стр. 43.

⁹ Leipold D., *Erbrecht: Grundzüge mit Fällen und Kontrollfragen*, Tübingen, 2002, str. 223.

заоставштина конкретног оставиоца, а које настаје у моменту оставиоачеве смрти (за који тренутак се везује и прелазак заоставштине на наследнике у систему стицања наслеђа *ipso iure*), стиче и право на одрицање од наслеђа, то постоји неизвесност да ли ће потенцијални наследник задржати стечено наследничко својство. Након давања позитивне наследничке изјаве, која је по својој природи неопозива, уклања се правна неизвесност – лице које се прихватило наслеђа не може доцније дати негативну наследничку изјаву. Отуда се основни правни значај позитивне наследничке изјаве огледа у томе што наследник *їуби їправо на одрицање од наслеђа*.¹⁰

Упркос декларативног и супсидијарног значаја позитивне наследничке изјаве у систему стицања наслеђа *ipso iure*, њено давање је и пожељно и корисно. Оно доприноси правној извесности али и ефикасности поступка за расправљање заоставштине чији циљ је утврђивање, или тачније због декларативног карактера правоснажног решења о наслеђивању, *їотїврђивање*, шта чини заоставштину умрлог, која лица и у ком обиму су стекла заоставштину у моменту оставиоачеве смрти.

III ЛИЦА ОВЛАШЋЕНА НА ДАВАЊЕ ПОЗИТИВНЕ НАСЛЕДНИЧКЕ ИЗЈАВЕ

Позитивну наследничку изјаву може дати оно лице које је у конкретном случају *їозвано на наслеђе* по основу уговора о наслеђивању (у правима где је дозвољен), завештања или закона, и код кога су се стекли сви законски услови да постане наследник. Давање изјаве о прихватању наслеђа се у нашем праву везује за оставински поступак који се покреће по службеној дужности чим суд сазна за смрти физичког лица,¹¹ из чега јасно произилази да је то могуће тек након отварања наслеђа. Таква изјава дата било једнострано или двострано, пре делације нема никаквог правног значаја.¹² Интересантно је, међутим, да ништавост наследничке изјаве дате пре отварања наслеђа наш законодавац предвиђа само у

¹⁰ Rainer F., *Erbrecht*, München 2000, str. 200.

¹¹ Видети чл. 89 Закона о ванпарничном поступку, "Службени гласник РС" бр. 25/82 и 48/88, "Службени гласник РС" бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014 и 6/2015.

¹² Brox H., *Erbrecht*, Köln – Berlin – München 2004, str. 184-185.

случају одрицања од наслеђа,¹³ а не и прихватања, какав недостатак би требало исправити. Будући да неко лице пре смрти оставиоца, чијем наследству се нада, не поседује субјективно наследно право, ни прихватање, ни одрицање од наслеђа не могу произвести никакав правни ефекат, па санкцију ништавости треба предвидети у оба случаја.

Како позитивна наследничка изјава представља изјаву воље у праву, за њено пуно правно дејство неопходно је испуњење свих за то законом предвиђених услова пуноважности. Ти услови односе се на постојање одговарајућег правног статуса лица - наследника и на квалитете његове воље.

Што се физичких лица тиче, пуноважну изјаву о прихватању наследства може дати само потпуно пословно способна особа. У праву Србије ову способност поседују пунолетна лица – она која су навршила 18 година живота¹⁴ и која су способна за расуђивање.¹⁵ Пословна способност се може стећи и пре пунолетства, еманципацијом, на основу дозволе суда о којој се одлучује у ванпарничном поступку, уколико неко лице склопи брак или ако постане родитељ, а има телесну и душевну зрелост потребну за самостално старање о сопственој личности, правима и интересима.¹⁶ Еманципована лица се у свему изједначавају са потпуно пословно способним особама, па могу пуноважно давати наследничку изјаву, било позитивну или негативну.

Старији малолетници и пунолетна лица делимично лишена пословне способности могу дати изјаву о прихватању наследства, али је за њену пуноважност потребно претходно *одобрење* или накнадна *сагласност* њиховог законског заступника. За млађе малолетнике и пунолетна лица потпуно лишена пословне способности, позитивну наследничку изјаву даје њихов законски заступник. У оба случаја, за ваљаност изјаве о прихватању наследства законским

¹³ Видети чл. 218 Закона о наслеђивању (у даљем тексту: ЗОН).

¹⁴ Видети чл. 11 ст. 1 Породичног закона, "Службени гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закони и 6/2015).

¹⁵ Више о способности за расуђивање као субјективној компоненти пословне способности видети, Radolović A., *Prirodna poslovna nesposobnost kao razlog nevaljanosti pravnog posla*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci 2009, vol. 30, br. 1, str. 187-220; Поњавић З., *Присјанак дејетиа на медицинаску меру, Између аутономије и иаиренализма*, Правни живот 2013, књига 564, бр.10, стр. 91-106.

¹⁶ Видети чл. 11 ст. 2, 3 и 4 Породичног закона.

заступницима није потребна сагласност органа старатељства.¹⁷ Прихватањем наслеђа у име и за рачун пословно неспособних лица, као и давањем сагласности (или одобрења) на позитивну наследничку изјаву лица са ограниченом пословном способношћу, увећава се имовина заступаних лица, јер се наслеђивањем бестеретно стичу права (или њихов аликвотни део) која улазе у састав заоставштине умрлог лица. Одговорност универзалних сукцесора за дугове оставиоца, сходно закону, креће се увек до висине вредности наслеђене имовине,¹⁸ па прихватање наследства по правилу исходује повећање, а не умањење имовине наследника. Како оваквим поступањем законски заступници поступају у складу са најбољим интересом заступаног,¹⁹ нема потребе за додатном заштитом њихових интереса од стране органа старатељства.²⁰

Да би произвела правно дејство позитивна наследничка изјава мора бити озбиљна и слободна. Уколико то није случај, њена пуноважност се може побијати у складу са општим правилима грађанског права. Разлози за рушљивост наследничке изјаве су мане воље и то: претња, принуда, превара и заблуда.²¹ У погледу мана воље сходно се примењују одредбе Закона о облигационим односима о манама воље код уговора.²²

Осим лично, у име пословно способног наследника позитивну (као и негативну) наследничку изјаву може дати и његов пуномоћник. Пуномоћје мора бити специјално, а потпис наследника на пуномоћју мора бити оверен.

¹⁷ Станковић О., *Ограничена пословна способност и заступање младећника од стране њихових родитеља у нашем праву*, Анали Правног факултета у Београду, 1982, бр. 6, стр. 1230.

¹⁸ Видети чл. 222 ЗОН.

¹⁹ Више о томе шта се подразумева под најбољим интересом детета, видети: Влашкивић В., *Проблем одређивања садржине "најбољеј интереса дејетета"*. Анали Правног факултета у Београду 2012, књига 60, бр. 1, стр. 349-365.

²⁰ Сасвим другачија ситуација постоји код давања негативне наследничке изјаве. Старатељима је у том случају потребна сагласност органа старатељства, јер је реч о располагању имовиномштићеника коју је он стекао *ipso iure*, непосредно на основу закона, (видети чл. 140 ст. 2 Породичног закона), док је родитељима та сагласност потребна ако су наслеђене непокретности или покретна имовина веће вредности (видети чл. 190 ст. 3 Породичног закона).

²¹ Видети чл. 214 ст. 4 и чл. 220 ст. 4 ЗОН.

²² Видети чл. 111, а у вези са чл. 25 ст. 3 Закона о облигационим односима, "Службени лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Службени лист СРЈ", бр. 31/93 и "Службени лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља).

Поред физичких, наследници могу бити и правна лица. Од правних лица једино је држава уврштена у круг законских наследника,²³ док путем завештања тестатор за наследника може именовати било које правно лице, које ће наследити ако посебним прописима није нешто друго одређено.^{24 25} У име правних лица која се према одговарајућем правном основу позивају на наслеђе, наследничку изјаву даје њихов овлашћени заступник.

IV НАЧИН ПРИХВАТАЊА НАСЛЕДСТВА

Позитиву наследничку изјаву наследник може испољити изричито или прећутно - путем конклюдентних радњи, али и самим ћутањем.

Лице позвано на наслеђе, изјаву о прихватању наследства даје изричито уколико је саопшти *усмено на записник* пред надлежним органом (основни суд или дипломатско-конзуларни представник наше земље у иностранству). Основни суд пред којим се усмено презентује наследничка изјава може, али не мора бити месно надлежан за расправљање заоставштине у конкретном случају. Било који основни суд на територији Републике Србије, дужан је да на записник прими наследничку изјаву и да о томе обавести суд пред којим се води оставински поступак. Уколико се позитивна наследничка изјава даје усмено пред оставинским судом, то се најчешће чини на рочишту за расправљање заоставштине. Ако то није случај, о узимању наследничке изјаве сачињава се посебан записник. Том приликом се садржина наследничке изјаве уноси у записник, који је наследник дужан да потпише. Непотписивање записника од стране наследника за последицу има ништавост дате изјаве.²⁶

²³ Република Србија је последњи законски наследник и наслеђује уколико оставилац нема других законских наследника. Видети чл. 8 ст. 4 и чл. 21 ст. 1 ЗОН.

²⁴ Видети чл. 3 ст. 3 ЗОН.

²⁵ Држава не може постати ималац наслеђивању подобних права чија функција је везана искључиво за људске јединке. На пример, она не може наследити право на новчану сатисфакцију за претпрљене душевне и физичке болове или страх. Ако у заоставштини има таквих права, она се гасе. Више о овоме видети, Станковић О., Водинелић В., *Увод у грађанско право*, Београд 1996, стр. 95; Ђурђевић Д., *Институције наследног права*, Београд 2010, стр. 120.

²⁶ Више о овоме видети, Triva S., Dika M., *Izvanparnično procesno pravo*, Zagreb 1982, str. 57.

Изричит пријем наслеђа постоји и уколико потенцијални наследник преда суду *писмену изјаву* о прихватању наследства на којој његов потпис мора бити оверен.²⁷

Такође, о изричитом прихватању наследства може се говорити и у случају *одрицања у корист одређеног наследника*. Наследничка изјава овакве садржине није негативна, упркос томе што у њеном називу стоји реч ”одрицање” која упућује на неприхватање наследничког својства стеченог *ipso iure* у моменту оставиоачеве смрти, већ позитивна. Сходно слову закона, она се сматра изјавом о пријему наслеђа уз истовремено уступање наследног дела.²⁸ С обзиром такво значење, чуди опредељење законодавца да је регулише у делу ЗОН-а који се односи на одрицање од наслеђа, а не у делу о пријему наслеђа, где јој је по нашем мишљењу место.²⁹

Давањем изјаве о одрицању у корист одређеног наследника, наследник заправо саопштава да се саглашава са правним положајем универзалног сукцесора, али да жели да свој наследни део уступи неком другом лицу које је *in concreto* постало наследник, без обзира на правни основ његовог позивања на наслеђе.³⁰ Изјава о одрицању у корист одређеног наследника обједињује у себи прихватање наслеђа као једностранни правни акт, акт наследноправног карактера и пренос наследног дела на другог наследника као двострани правни посао који има облигационоправно дејство. То значи да предмет уступања није субјективно наследно право, нити да уступање наследног дела има карактер универзалне сукцесије.³¹ Субјективно наследно право се не може преносити правним пословима *inter vivos*, па ни између санаследника, нити уступање о којем је овде реч има карактер универзалне сукцесије до које долази искључиво у случају смрти физичког лица. У овом смислу, саглашавање са наследничким својством

²⁷ Видети чл. 118 ст. 2 Закона о ванпарничном поступку.

²⁸ Видети чл. 216 ст. 1 ЗОН.

²⁹ Живојиновић Д., *Стицање заоставшћине и одрицање од наслеђа*, магистарски рад, Крагујевац 1997, стр. 64.

³⁰ Законски наследник може свој наследни део уступити и законском и завештајном наследнику. Такође, и завештајни наследник може свој наследни део уступити законском наследнику. За мишљење да ово друго не треба допустити јер би се противило вољи завештаоца нема ваљаног оправдања, будући да се завештајни наследник упркос уступања наследног дела сматра универзалним сукцесором. О аргументима за постојање овакве забране видети: Митић М., нав. дело, стр. 49.

³¹ У делу старије правне теорије постојало је и овакво мишљење. Видети, Алојз Ф., *Наследно право, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, Том II, Београд 1978, стр. 366.

значи да наследник који уступа свој наследни део другом санаследнику и даље остаје оставиочев универзални сукцесор. Он има сва права и обавезе који из тог правног положаја произилазе (на пример, право да учествује у расподели накнадно пронађене имовине),³² па, са тим у складу, он одговара за оставиочеве дугове и својом и наслеђеним имовином до висине наследног дела који је стекао у моменту делације, а потом уступио.

Да би оваква изјава произвела пуно правно дејство, потребно је да санаследник у чију корист се врши одрицање, прихвати наследни део који је предмет уступања. Будући да се уступањем наследног дела не преноси субјективно наследно право, то изјава наследника-примаоца по свом карактеру није наследничка изјава, већ изјава о прихватању понуде за пријем наследног дела.³³ Овакво одређење заступа и наш законодавац утврђивањем да "се по пријему уступљеног дела, на односе између уступцоца и пријемника, примењују правила о поклону".³⁴ ³⁵ Без изјаве о прихватању наследног дела, одрицање у корист одређеног наследника производиће дејство "обичне" изјаве о прихватању наследства.

Прихватање уступљеног наследног дела не доноси никакве промене у наследноправном положају наследника-примаоца. За разлику од наследника који субјективно наследно право стиче у моменту смрти оставиоца *ipso iure*, наследник-прималац уступљеног наследног дела имовинскоправна овлашћења на уступљеном наследном делу стиче *ex nunc*, од момента извршеног уступања. Он своје наследничко својство изводи из правног основа по коме је позван на наслеђе, а уступљени наследни део стиче по основу сингуларне, а не универзалне сукцесије. У том смислу, он одговара за оставиочеве дугове као да уступања није ни било – само до висине свог наследног дела, а не "укупно", оног који поседује након уступања.

³² Видети чл. 128 Закона о ванпарничном поступку.

³³ Живојиновић Д., *Уступање наследног дела*, Правни живот 1997, бр. 10, стр. 510.

³⁴ Видети чл 216 ст. 2 ЗОН.

³⁵ Изјава о одрицању у корист одређеног наследника представља понуду за закључење уговора о поклону и производи правна дејства поколона само ако санаследник ту понуду прихвати. Међутим, одредба закона којом се ово уређује (горе поменути чл. 216 ст. 2 ЗОН) нема императивни карактер, па се њом не искључује могућност уступања наследног дела уз накнаду, у ком случају ће бити примењена правила о теретним правним пословима. Више о овоме видети: Антић О., Балиновац З., нав. дело, стр. 563-564.

Имајући у виду наследноправни положај како наследника који уступа наследни део тако и оног који тај део прима, погрешном сматрамо широко распрострањену праксу судова да решењем о наслеђивању наследником огласе само наследника-примаоца (ако је санаследнику уступљен наследни део у целисти, што се у пракси најчешће дешава) и то са увећаним наследним делом. Решењем о наслеђивању наследником се мора огласити и наследник-уступилац, јер он то и јесте. Са друге стране наследник-прималац уступљени наследни део стиче путем сингуларне сукцесије, па не може бити оглашен наследником са увећаним наследним делом. Његов наследни део једнак је делу који му је припао према правилима законског наслеђивања, односно делу који му је остављен путем завештања. Из диспозитива решења о наслеђивању мора бити видљиво ко уступа наследни део, коме је он уступљен и у ком обиму.

За боље сагледавање значај и улоге позитивне наследничке изјаве у систему стицања наслеђа *ipso iure*, интересантно је размотрити последице неприхватања понуде за пријемом уступљеног наследног дела. Ако понуда не буде прихваћена, наследник-уступилац се не може потом одрећи наслеђа, јер изјава о одрицању у корист одређеног наследника подразумева прихватање наследства од стране оног који ту изјаву даје. Поред овог, давањем понуде за прихватањем уступљеног наследног дела наследник-уступилац испољава вољу за располагањем наслеђеном имовином што се, сходно закону, поистовећује са давањем прећутне позитивне наследничке изјаве.³⁶ Ни евентуални споразум санаследника о одустајању од уступања наследног дела (споразумни раскид уговора о поклону), дату наследничку изјаву због њене неопозивости не може анулирати. Изјава о прихватању наслеђа може се ставити ван снаге само уколико постоје разлози за њено поништење. Сматрамо, међутим, да нема сметњи да наследник-уступилац да нову понуду другом санаследнику, јер се њом не мења садржина дате наследничке изјаве.

Прећутно прихватање наследства је позитивна наследничка изјава дата на специфичан начин – путем конклюдентних радњи, понашања наследника, на основу кога он испољава своју вољу да наследство стечено непосредно на основу закона, задржи. Овакав начин испољавања позитивне наследничке изјаве се најчешће манифестује кроз предузимање одређених радњи и поступака од стране

³⁶ Видети чл. 219 ст. 2 ЗОН.

наследника из којих се са сигурношћу може закључити да се он саглашава са наследничким својством стеченим у моменту делације, снагом закона и да, са тим у складу, врши сва она права која му као наследнику припадају (*pro hedere gestio*).

Према решењу које постоји у српском праву, позитивна наследничка изјава може бити испољена прећутно на два начина: 1) протеклом законом утврђеног рока за одрицање од наслеђа који траје до окончања првостепеног поступка за расправљање заоставштине и 2) располагањем целом заоставштином или њеним делом, која је стечена наслеђем.³⁷

Као што се може видети, у првом случају непредузимање ма каквих радњи од стране наследника, његово ћутање односно потпуно пасивно држање током првостепеног поступка за расправљање заоставштине, законодавац сматра прећутним прихватањем наследства. Наиме, уколико наследник не да негативну наследничку изјаву до окончања оставинског поступка у првом степену - а овај поступак се сматра окончаним доношењем првостепеног оставинског решења, он губи право на одрицање од наслеђа и тиме своје наследничко својство чини коначним.³⁸ ³⁹ Да би наступиле овакве последице неопходно је да позив на рочиште за оставинску расправу наследнику буде уредно достављен, чиме му се даје могућност да учешћем у поступку своје субјективно наследно право заштити, али и да га се одрицањем од наслеђа ослободи. На претпоставку о прећутном пријему наслеђа у овом случају учесници се упозоравају на самом позиву где стоји да се недолазак на рочиште или недавање наследничке изјаве до окончања првостепеног поступка сматра прихватањем наследства и да ће суд о њиховим правима одлучивати на основу података којима располаже.⁴⁰

За поистовећивање ћутања наследника са прећутним пријемом наслеђа има ваљаног оправдања. За овакво опредељење нашег законодавца упориште се може наћи у поставкама система стицања наслеђа *ipso iure*, који, како смо видели, почива на претпоставци да наследник прихвата све последице проистекле из преласка заоставштине на наследнике у моменту смрти, ако се у законом

³⁷ Видети чл. 219 ст. 1 и 2 ЗОН.

³⁸ Ђурђевић Д., нав. дело, стр. 325.

³⁹ У немачком праву рок за одрицање од наслеђа је шест недеља. Овај рок почиње да тече од момента сазнања наследника за његово субјективно наследно право и правни основ позивања на наслеђе. Када је правни основ позивања на наслеђе располагање за случај смрти, овај рок не може отпочети пре проглашења таквог располагања од стране оставинског суда. Видети параграф 1944 ст. 1 и 2 Немачког грађанског законика.

⁴⁰ Видети чл. 15 ст. 3 Закона о ванпарничном поступку.

предвиђеном року не одрекне наслеђа.⁴¹ Овакво решење иде у прилог већој ефикасности оставинског поступка, потреби за коначним уређењем наследноправних односа насталих поводом смрти физичког лица, а самим тим и већој правној сигурности.⁴² У законодавствима која прихватају овај начин преласка заоставштине на наследнике, о овоме не постоји јединствено становиште. У француском праву се ћутање наследника сматра одрицањем од наслеђа.⁴³

Прелазак заоставштине на универзалне сукцесоре оставиоца у моменту његове делације, даје им могућност да од тог тренутка предузимају акте управљања и располагања заоставштином. У контексту постојања позитивне наследничке изјаве, актима управљања и располагања наслеђеном имовином, законодавац не даје истоветно правно дејство. Мере које наследник предузима у циљу очувања заоставштине, какве су радње отклањања какве штете, исплате одређених трошкова (оставиочеве сахране, пописа и процене заоставштине) или друге радње које се могу подвести под мере текућег управљања заоставштином, а које он обавља у име и за рачун свих наследника а не себе лично, не сматрају се прихватањем наследства.⁴⁴ Мере располагања заоставштином или њеним делом, се пак, сматрају се прећутим прихватањем наслеђа. Под радњама располагања треба подвести све акте отуђења (продајом, поклоном, трампом) покретних и непокретних ствари и права из заоставштине или њиховог оптерећења, уступање наследног дела у целости или делимично, транспорт делова заоставштине до свог боравишта, као и сви други акти који превазилазе оквире текућег управљања. На основу оваквог понашања наследника се посредно, али са сигурношћу може закључити да се прихватио наследства, па се истог не може одрећи.

V КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОЗИТИВНЕ НАСЛЕДНИЧКЕ ИЗЈАВЕ

Постоје три основне карактеристике позитивне наследничке изјаве: неопозивост, потпуност и неусловљеност и неороченост.

⁴¹ Живојиновић Д., *Одрицање од наслеђа*, У: Бејатовић С., (ур). *Правни систем Србије и стандарди Европске уније и Савеша Европје*. Књ. 2. Крагујевац: Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке, 2007, стр. 213-226.

⁴² Ubert G., Hochmuth J., *Erbrecht*, München 2003, str. 51-52.

⁴³ Желчевић А., *Одрицање од наслеђа у југословенском и француском праву*, *Анали Правног факултета у Београду* 1991, бр. 1-3, стр. 119-127.

⁴⁴ Видети чл. 219 ст. 3 ЗОН.

Већина савремених законодавстава, па и српско, стоје на становишту да се једном дата позитивна наследничка изјава, без обзира на начин на који је презентована – изричито или прећутно, не може опозивати.⁴⁵ Разлози који оправдавају овакво гледиште су сасвим јасни. На овај начин се уноси ред и стабилност у наследноправне односе настале након смрти извесног физичког лица, даје знатан допринос ефикасном вођењу оставинског поступка и његовом дефинитивном окончању. Извеснијим се истовремено чини правни положај наследника у погледу величине наследних делова који ће им коначно припасти, као и положај оставиочевих поверилаца, испорукопримаца, корисника налога по питању лица према којима могу усмерити своје захтеве за реализацију права које им поводом смрти оставиоца припадају. Међутим, иако је неопозива, наследник може покренути поступак за њено поништење уколико је при њеном формирању или испољавању било мана воље - претње, преваре, принуде или заблуде.⁴⁶

Изјава о прихватању наследства мора бити потпуна да би произвела намеравано наследноправно дејство. То значи да наследник мора у целости прихватити правни положај наследника, односно сагласити се са следовањем у сва наслеђивању подобна права и обавезе (или у њихов аликвотни део) које улазе у састав заоставштине или га се, такође, у целости одрећи. Из тог разлога се изјава о прихватању наслеђа односи и на део заоставштине који наследнику припада по праву прираштаја, као и на накнадно пронађену имовину за коју се до доношења правоснажног решења о наслеђивању није знало да улази у састава заоставштине.⁴⁷

Захтев за потпуношћу наследничке изјаве чини се логичном последицом начела универзалне сукцесије као процеса јединственог, неподељеног преласка заоставштине као имовинскоправне целине (*universitatis iuris*) на његове наследнике. Наследник, као универзални сукцесор ступа у укупност права и обавеза оставиоца, чиме се остварује најважнији правнополитички циљ наследног права – обезбеђење правног континуитета у оставиочевим правним односима.⁴⁸ Остварење овог циља не би било могуће или би било знатно отежано, уколико би наследнику било дозвољено парцијално прихватање појединих права из

⁴⁵ Видети чл. 220 ст. 3 ЗОН; параграф 1943 Немачког грађанског законика.

⁴⁶ Видети чл. 220 ст. 4 ЗОН.

⁴⁷ Видети чл. 128 Закона о ванпарничном поступку.

⁴⁸ Kipp T., Coing H., нав. дело, стр. 4.

заоставштине или прихватање одговорности за поједине дугове оставиоца, што би га чинило сингуларним а не универзалним сукцесором.

У савременим правима се у начелу прихвата потпуност наследничке изјаве. Позитивна наследничка изјава не може бити делимична, односно ограничена на одређени део наследства, а ако је као таква дата она неће производи никакво правно дејство, сматраће се непостојећом.⁴⁹ Од потпуности наследничке изјаве ипак постоји изузетак. Наиме, у случају кумулације правних основа позивања на наслеђе, наследник може прихватити наслеђе по једном правном основу (закону), а одрећи га се по другом (завештању) и обрнуто.⁵⁰ Поред овог, у законодавствима која прихватају уговор о наслеђивању као правни основ расправљања заоставштине, какав је случај са Немачком, наследник се може одрећи наслеђа по основу завештања а прихватити се наслеђа по основу уговора о наслеђивању и обрнуто.⁵¹

Изјава о прихватању наследства не може бити дата под условом или роком.⁵² Условно прихватање наследства постоји уколико наследник дејство своје изјаве веже за наступање или ненаступање будуће неизвесне околности. Код ороченог прихватања наследства се дејство ове изјаве везује за почетни или завршни рок. Очекивање рока или остварење каквог услова који наследник поставља за прихватање положаја универзалног сукцесора, уносе у поступак за расправљање заоставштине елементе неодређеног трајања и ометају ефикасно решавање ионако сложених наследноправних односа. Из ових разлога, потпуно оправдано се ороченој или условљеној позитивној наследничкој изјави приписује дејство изјаве о прихватању наследства, односно узима се да услов или рок не постоје.

VI ЗАКЉУЧАК

У систему стицања наслеђа *ipso iure* позитивна наследничка изјава није неопходна претпоставка за долажење у правни положај наследника, па њено

⁴⁹ Видети чл. 220 ст. 2 ЗОН; параграф 1950 Немачког грађанског законика.

⁵⁰ Видети чл. 1152 ст. 2 Руског грађанског законика, доступан на адреси: www.russian-civil-code.com, приступ 19.11.2015.

⁵¹ Видети параграф 1948 Немачког грађанског законика.

⁵² Видети чл. 220 ст. 1 ЗОН; параграф 1947 Немачког грађанског законика.

давање није нужно. Будући да заоставштина као имовинскоправна целина прелази на наследнике у моменту смрти оставиоца, снагом самог закона, изјава о прихватању наследства има супсидијарни и декларативни карактер. Но, иако се њеним саопштавањем наследник саглашава са стањем насталим на основу императивне законске норме, она није непотребна, нити је њен наследноправни значај занемарљив. Вредност и значај позитивне наследничке изјаве огледа се у томе што она потенцијалног наследника претвара у коначног. Њеним давањем, а имајући у виду њену неопозивост, наследник губи право на одрицање од наслеђа, чиме се уклања правна неизвесност по питању да ли ће наследник задржати стечено наследничко својство.

Да би претпоставка о стицању наслеђа *ipso iure* постигла жељени правни ефекат, у законодавствима која прихватају овај начин преласка заоставштине на наследнике, изјава о прихватању наследства може бити испољена не само изричито него и прећутно, путем конклюдентних радњи. Чак се и ћутање наследника до истека законом утврђеног рока за одрицање од наслеђа, сматра прећутним пријемом наследства, чиме је успостављен ефикасан и, рекли бисмо, заокружен систем следовања наследника у оставиочеве правне односе, који не оставља простора недоумицама.

И утврђене карактеристике позитивне наследничке изјаве - њена неопозивост, потпуност, неусловљеност и неороченост, представљају један од важних сегмената овог система којим се оправдава његова широка распрострањеност у савременим правима.

Dragica Živojinović, LL.D.*

**SUCCESSORS' POSITIVE STATEMENT
IN *IPSO IURE* SYSTEM OF INHERITANCE**

Summary

Since, according to ipso iure system of inheritance, the deceased person's estate passes to his heirs at the moment of his death by the act of the law itself, the author of this is interested in finding the answer to the question whether the successors' positive answer that they accept the inheritance share is necessary, and if so, what is the significance of such statement. The author analyzes this issue from the point of legal solutions given in domestic and German laws, taking into consideration legal theory as well. The role and significance of the successors' statement related to the acceptance of their share of inheritance are established by discussing the following issues: what is meant by this statement and what effect it produces, which persons can make this statement, in what way it can be produced and what are its characteristics. The author believes that, despite its subsidiary and declarative effect, its legal significance is not negligible. By giving the positive statement, which is irrevocable, successors eliminate legal uncertainty in relation to the question whether the successors will or will not accept the acquired inheritance rights. The author also concludes that by defining the method of producing this statement (explicit or implied, even silent) and its characteristics (irrevocable, complete, unconditional and time-unlimited), an efficient and comprehensive system has been established leading accessors through probate proceedings leaving no space for confusion and misunderstanding, thus giving a significant contribution to legal certainty.

Key words: *successors' positive statement, ipso iure system of inheritance, renunciation (disclaimer of interest), successors' legal position, universal succession.*

* Associate Professor Faculty of Law, University of Kragujevac